

AL-FARABI.KZ

№1/2021

**ТАЛАНТЛИВЫЙ УЧЕНЫЙ
РУКОВОДИТЕЛЬ:
К 60-ЛЕТИЮ СО ДНЯ
РОЖДЕНИЯ АКАДЕМИКА
Б.К. ЗАЯДАНА**

2 стр.

Содержание – Мазмұны

Редакционная коллегия журнала «Al-Farabi.kz»	
Түймебаев Ж.К., ректор КазНУ им. аль-Фараби, главный редактор	
Хикметов А.К., проректор по учебной работе	
Рамазанов Т.С., проректор по научно-инновационной деятельности	
Боранбай А.А., директор РНПЦ «Дарын»	
Медеубек С.М., декан факультета журналистики	
Байдельдинов Д.Л., декан юридического факультета	
Давлетов А.Е., декан физико-технического факультета	
Палтөре Ы.М., декан факультета востоковедения	
Сагиева Р.К., декан факультета Высшей школы экономики и бизнеса	
Жаппасов Ж.Е., декан факультета довузовского образования	
Жакебаев Д.Б., декан механико-математического факультета	
Джолдасбекова Б.У., декан факультета филологии и мировых языков	
Масалимова А.Р., декан факультета философии и политологии	
Тасибеков Х.С., декан факультета химии и химической технологии	
Сальников В.Г., декан факультета географии и природопользования	
Ногайбаева М.С., декан факультета истории, археоло- гии и этнологии	
Заядан Б.К., декан факультета биологии и биотехнологии	
Айдарбаев С.Ж., декан факультета международных отношений	
Калматаева Ж.А., декан медицинского факультета	
Асан А.Т., директор издательского дома «Қазақ университеті»	
Урмашев Б.А., декан факультета информационных технологий	
Калиакпар Д.К., начальник службы по связям с общественностью и организациями	
Составитель: Калиакпар Д., Нұрлан А.	
Корректоры: Бекбердиева Г., Шуриева А.	
Компьютерная верстка: Калиева А.	
Новости КазНУ	
Кирбаева Д.К., Садвакасова А.К. Талантливый ученый и руководитель: к 60-летию со дня рождения академика Б.К. Заядана 2	
Омарова А.К. Деятельность центра исламских финансов КазНУ им. аль-Фараби..... 5	
Оспанова Ш.С., Турбекова А.Г., Нурмуханова А.З. Болашақ энергетиктер арасындағы пәндік олимпиада..... 7	
Тургинбаева А.Н., Ғалымқызы Г. Пандемия кезіндегі қашықтықтан оқыту жүйесі заман талабы..... 9	
Мырзахмет М.Ж. Тұңғыш Президент күні..... 10	
Үсенбекова А.Е. «Тәуелсіз – Қазақстан, онлайн-достық көпірі» сабағы немесе Қ.К.Тоқаевтың «Тәуелсіздік – бәрінен қымбат» тақырыбымен жариялаған көлемді мақаласына орай 12	
Жайназар Ә.Ж., Аширбекова Л.Ж. ҚазҰУ – білім мен ғылымның қара шаңырағы 14	
Школа умов	
Ахмедова А.К. Некоторые замечания из опыта онлайн преподавания РКИ..... 16	
Рыспаева М.Ж. Тест по основам научных исследований 19	
Василина Г.К., Умбеткалиева К.М. В SPE с первых дней в КазНУ 20	
Болегенова С.Ә., Оспанова Ш.С., Нурмуханова А.З. «Жылуэнергетикасы» білім беру бағдарламасының студенттеріне арналған «ЖЭС қазандықтарының жану камераларындағы жылу масса тасымалы процестерін 3D модельдеу» пәнінен тест сұрақтары 22	
Данлыбаева А.К., Нурмуханова А.З., Күйкабаева А.А. «Молекулалық физика» пәні бойынша «Жаратылыстану және техникалық ғылымдар» бағыты бойынша оқытын студенттерге арналған тест тапсырмалары 26	
Березовская И.Э., Воробьева О.Д. Игра фракталов – от хаоса к порядку 30	
Наследие	
Борбасова К.М. Қазақ қоғамының рухани өміріндегі діннің орны..... 33	
Bekmasheva B.N., Makhmetova D.M. KazNU pays great attention to the development of spiritual and cultural personality through the 100 books project 35	
Тыныбеков С.Т., Мукалдиева Г.Б. Дұрыс таңдау жаса! 36	
Ғабитов Т.Х., Альджанова Н.К. Ар-ұят этикалық зерттеу нысаны ретінде 38	
Тұмбай Ж.О., Ғалымқызы Г. Ориентиры будущего..... 43	
Сансызбаева Г.Н., Салимгереева А.А. Казахский национальный университет имени аль-Фараби – ведущее многопрофильное высшее учебное заведение Казахстана..... 45	
Жұбаева О., Саткенова Ж. Ел ертеңіне жөн көрсеткен мақала 47	
Сасыкова Л.Р., Жакирова Н.Қ., Шуленбаева Ж.К. Қазақ жерінде қалдырған ағартушылардың мұрасы педагогикалық ойдың дамуына қалай әсер етуде..... 49	
Джолдасбекова Б.У., Саткенова Ж.Б. Тәуелсіздік – ел тұғыры! 53	
Тұмбай Ж.О., Түлекбаева Қ.Н. ҚазҰУ – миллион мүмкіндіктер мекені 54	
Аблайханова Н.Т., Сейдалиева Н.М. Қызды қырық үйден тыйым..... 57	
Мұқатаева С.А., Құдайбергенов С.Е., Мұқатаева А.А. Әл-Фараби және Абай пәлсапасындағы үндестік 60	
Моя будущая профессия	
Үсенбекова А.Е. Антиденелердің құрылысы мен құрылымы, антиденелердің арнайылығы 66	
Қаңтарбаева Ж.У. Дінтану мамандығының қазіргі қоғамдағы рөлі..... 70	
Ғалымқызы Г., Досмбек А.Ж. Менеджмент – қазіргі заманғы бизнес әлеміндегі маңызды мамандық..... 72	
Даусенов Д.Н. Қаржы-экономикалық пәндерді оқытудағы қазіргі бағыттар..... 74	
Искакова Р.А., Наренова С.М. Как готовится к ЕНТ по химии 76	
Мадалиева З.Б., Қасен Г.А. Куда пойти учиться на психолога, или как стать «Лекарем души»? 78	
Досжанов Е.О., Досжанов О.М., Исмагулова Л., Бектібай Ж. Мода және қоршаған орта 81	
Кыздарбекова А.С. Талдаушы – бизнес шешімдеріне тікелей әсер ететін адам..... 84	
Страничка ЮМОРА 86	

Свидетельство о постановке на учет
периодического печатного издания и
(или) информационного агентства
№12280-Ж
г. Астана, 2.02.2012 г.

AL-FARABI.kz

№1/2021

ИБ №14323

Подписано в печать 26.03.2021. Формат 70x100 1/16.
Печать цифровая. Объем 5.37 п.л. Тираж 30 экз. Заказ №2360.
Издательский дом «Қазақ университеті»
Казахского национального университета им. аль-Фараби. 050040,
г. Алматы, пр. аль-Фараби, 71. КазНУ.
Отпечатано в типографии издательского дома
«Қазақ университеті».

Аблайханова Н.Т.,

б.э.к., доцент,

Хронобиология орталығы

Сейдалиева Н.М.,

биофизика, биомедицина және

нейрогғылымдар кафедрасының оқытушысы

ҚЫЗДЫ ҚЫРЫҚ ҮЙДЕН ТЫЙЫМ

«Қыз – өріс, ұл – қоныс» деп білгендіктен қазақ халқы өрісін кеңейтер қыз балаға айрықша көңіл бөлген. «Қыз мінезді келсін, ұл өнерлі келсін» дей отырып, «Қызға қырық үйден тыйым» жасайды. Ерте заманнан ата-бабаларымыз сұлулықтың көркем үлгісін ару қыздың тал бойынан көруді көксеген. Гүлге тән нәзіктік пен батырға тән батылдық бір бойына жарасқан қазақтың қыздарына тәнті болған жазушылар оларды шығармасына арқау етсе, ақындарымыз инабаттылығы мен нәзіктігін әнге қосып, өлең өрнектерімен көмкерген.

Бір отбасының ғана емес, бір рулы елдің, қала берді, бүтін бір ұлттың ұлт болып қалыптасуына әсер ететін тұлғаның ана екені даусыз. Ол – қай қоғамның болсын, басты күретамыры. Ананың аялы алақанының жылуы арқылы біз мейірім мен шапағатқа бөленеміз. Ол – аналық махаббаты мен ана сүті арқылы ұлттың асыл қасиетін де, ата-баба өсиетін де, асыл діні мен ана тілін де, салты мен дәстүрін де ұрпақ бойына дарытатын жан. Ал бүгінгі ана – кешегі бойжеткен қыз – ертеңгі асыл әже. Демек, бүгінгі қыздардың қолында бүкіл бір ұлттың тағдыры мен болашағы тұр. Біз ибалы да инабатты, тәлім-тәрбиелі қыз өсіру арқылы қазақтың ұрпағын тәрбиелеп отырмыз.

Шарананы күрсақтан тәрбиелеп, ата салтын бойына дарытқан. Әсіресе, қыз баланың тәрбиесіне баса көңіл бөлген. Себебі – бүгінгі бүлдіршін қызды «ертең ибалы келін, одан соң абзал ана атанады» деп тәрбиелеген. Демек, ертең елдің батыры мен ақынын, көреген көсемін, сөзуар шешенін, топ жарар дүлдүлін де, өмірге әкелетін – ана. Сол себепті қыз баланы қонақ деп санап, бетінен қақпай, «қызға қырық үйден тыйым» дей отырып, еркелетіп, ибалы, инабатты, тәрбиелі, ар-намысын алдыңғы орынға қоятын ару етіп өсірген. Құлағында шолпысы, шашында шашбауы бар жан сұлулығы мен тән сұлулығы тең қазақ қызының басты тәрбиешісі ана болған. «Есті қыз етегін жабады» деп, ұзын көйлек кигізіп, қыздың талшыбықтай бұралған сырт-келбетін сұқ көздерден сақтаған. Аналар қыздың киім киісіне, жүріс-тұрысына, қай ортада болсын, өзін-өзі қалай ұстау керектігіне, үлкеннің алдынан кесіп өтпеді, кішіге ізет көрсетуді құлағына құйып отырған. Қызының алдында әкесін асқар таудай ете білді. Отағасының айтқанын екі етпей, оның қадір-қасиетін балаларының алдында арттыра түсті. Мұны көрген қыз да ертеңгі күні ер адамның алдында қия баспасы, ерін, яғни балаларының әкесін қастерлейтіні анық. Қазақ аналары сонымен қатар, «Қызым үйде, қылығы

түзде», «Шешесі қыдырмашыл болса, қызы бастанғышыл болады» деп өзіне де барынша шектеу қойып, қызының әрбір ісін бағамдап отырған, «шешетұрып қыз сөйлеуден» безген. Бойжеткен қыздың еркімен қыдыруын шектеп, құрбы-құрдасымен көңіл көтеру үшін алтыбақан, ақсүйек, бастанғы, тоқым қағу сынды жастар бас қосатын ортаға ғана жіберетін болған. Бірақ, қыз баланың әр басқан қадамы анаға аян болып отыратын. Ертеңгі күні келін болып түскен ауылда өз отбасының, бір рулы елдің бетіне таңба болмасы үшін ар-намысын аяққа таптатпауды жалықпай санасына сіңіріп, қадап айтып отырған.

Дана халқымыз: «Қыз өссе – елдің көркі, гүл өссе – жердің көркі», «Шешесі отырып, қызы сөйлегеннен без», «Қызым саған айтам, келінім сен тыңда» демекші, ата-бабаларымыз қыз баланың тәртібі мен тәлім тәрбиесін жоғары бағалап, қыздарды адамгершілікке, ізгілікке, әдеп-тілікке, ар-ұяттылыққа, нысаптылыққа, мәдениеттілікке, тәртіптілікке, еңбекшілдікке, сұлулыққа, сымбаттылыққа баулып отырған. Әрбір ата-ана Аллаһ тағаладан жақсы перзент беруін тілейді. Сол баланы тәрбиелеу, оны жетілдіру өте маңызды. Дініміз Исламда бала тәрбиесіне ерекше көңіл бөледі. Пайғамбарымыз (с.ғ.с.) былай дейді: «Кімде-кім үш қыз өсіріп, оларға жақсы тәрбие берсе және оларды (жақсы жерге) тұрмысқа берсе, жақсылық жасаса, Аллаһ тағала ол кісіні жәннатына кіргізеді» (Әбу Дәуіт, Әдеп). «Дүниеге қыз келген уақытта, Аллаһ тағала ол жерге періштелерді жіберіп, сәлемін айтып: «Мына үйдің тұрғындары, сендерге сәлем болсын», –

дейді. Періштелер қанаттарымен жана туылған қызды қорғаштап былай дейді: «қандай әлсіз, қорғансыз еді, әлсіз денеден шықты. Егер әкесі оны тәрбиелеп өсірсе, қияметке дейін оған Аллаһтың жәрдемі болады» (Набит бин Шурайтан Табарани риуаят еткен). Ата-балаларымыз қыз балаларымыз, апақарындастарымызға тәлім тәрбие беру ісінде асыл дініміздің маржан сөздерін арқау еткені белгілі. Қазақта «қызға қырық үйден тыйым» деп аталатын тәрбие бар. Еліміздің ертеңі осы асыл аналарымыз бен қарындастарымыздың қолында екені анық. Сондықтан жастарға тәрбие беруде дәстүрдің озығы мен тозығы бар демекші заман талабына сай озық тұстарын ұтымды пайдалану керек. Қыздарымыздың ибалы һәм иманды, тәрбиелі болуына пайдасы тиер деген оймен ес біліп, етек жиған әрбір қыз өзі барған әрбір үйде мынадай қырық істен тыйылу керек немесе барған үйлері тыю керек деп қараған. Олар:

Үлкенге сәлем бер, жолын кесіп өтпе, жалғыз қыдыруға тыйым. Үлкендер алдында жарыса сөйлеуге тыйым. Талтайып отыруға тыйым. Шалқайып жатуға тыйым. Көп алдында ұятқа қалмауды, ағайынға жеккөрінішті болмауды әрқашан ойлап жүр. Орынсыз іске ұрынудан тыйым. Өтірік, өсек айтпа және оны айтушыларды тыңдама. Әурет жерлерінді жауып, ашық-шашық жүруге тыйым. Өзгелерге тіл және қол тигізуге тыйым. Кісіге қарап керілуге, есінеуге тыйым. Дастарқан үстінде әдемі отыр, әдепті сөйле. Орынсыз сөзден тыйым. Ұрлық-қарлыққа тыйым. Жаназа оқылып жатқан жерден айналып кетпе. Адамды жерлеуге бара жатқандардан озба, жолын кеспе. Бұраң-

дауға, қылымсуға тыйым. Қызыл іңірде жатып, түске дейін ұйықтауға тыйым. Жалқаулыққа, ластыққа тыйым. Кісі алдында қасынуға, киім ауыстыруға тыйым. Аш болсаң да, тоқ болсаң да құдайынды ұмытпа. Бейәдеп сөз айтудан тыйым. Үйге, мешітке, қасиетті орындарға оң аяқпен кіру керек. Үлкендердің атын атауға тыйым. Ішімдікшегімдікке тыйым. Ұрыс-керіске тыйым. Беттен алып, төске шабуға тыйым. Ер адамға әйел киімі жараспайтыны сияқты әйелдер мен қыздарға ер киімі де қонымсыз әрі тәңірінің бұйрығында да жоқ нәрсе. Біреудің байлығына, дүние-мүлкіне, ақшасына сұқтанба. Түнде суға жалғыз баруға тыйым. Жат жыныстылармен араласып жатуға

тыйым. Құран, намаз оқылып жатқанда сөйлем, қозғалма, тұрып кетпе. Тарс-тұрс жүріс, қарқ-қарқ күлкіге тыйым. Ерді қорлауға, зорлауға тыйым. Адамды және жан-жануарларды тебуге тыйым. Бүйірін, жағын таянуға тыйым. Тәкаппарлыққа, сайқымазаққа тыйым. Тамақты өз алдыңнан алып же, кісі алдында қол созба. Шектен тыс жасанып, сылануға тыйым. Қызғаншақтыққа, күншілдікке тыйым. Менмендікпен өзімшілдікке тыйым. Алдап-арбауға тыйым. Көрсеқызарлыққа, нәпсіқұмарлыққа тыйым. Тойымсыздыққа тыйым.

Осы айтылған маржан сөздерді бойына сіңірген екі дүниенің бақытына бөленері хақ.